

В.О. Дем'янюк
Херсонський державний університет,
vadymdemianiuk20@gmail.com

РОЗВИТОК ОВОЧІВНИЦТВА В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Найважливішим завданням на сучасному етапі розвитку сільського господарства України є досягнення збільшення виробництва продукції, що дозволить у повній мірі задовольнити потреби населення у високоякісних продовольчих товарах, у тому числі й овочів [1]. Овочі відіграють особливу і досить важливу роль у раціоні харчування людини, вони багаті на вітаміни і мінеральні елементи.

Вирощування овочів має високу трудомісткість, а також велику залежність від природно-кліматичних та погодних умов, а через низьку купівельну спроможність населення попит на овочі на вітчизняному ринку має тенденції до спаду.

Практично у всіх регіонах України населення займається вирощуванням овочевих культур, але провідною галуззю, є для південної частини країни, чому сприяють ґрунтово-кліматичні умови. Передумови які сприяють розвитку овочівництва та одержання врожаїв в достатніх обсягах, для забезпечення, як внутрішніх потреб так і формування експортного потенціалу. Україна входить у першу десятку світових лідерів за валовим виробництвом овочевої і баштанної продукції, а у розрахунку на душу населення займає дев'яте місце у світі.

Найвищою урожайністю із-поміж основних овочевих культур виокремлюються капуста (20-22 т/га), помідори (18-20 т/га) та столові буряки (17-19 т/га). При цьому зауважимо, що генетичний потенціал вітчизняних сортів та гібридів використовується менш ніж на 50 %. Тобто Україна має значні резерви у розвитку овочівництва [2].

Загальна посівна площа під овоче-баштаними культурами в Україні протягом останніх 5 років стабілізувалась на рівні 460 – 470 тис. га. Найбільш площі посівів зосереджені у Дніпропетровській (30,5 тис. га), Одеській (29,9 тис. га) та Херсонській (28,9 тис. га) областях. Замикають групу областей з найменшими показниками площ, із яких зібрано урожай овочів Сумська (9,2 тис.га), Харківська та Івано-Франківська (по 9,7 тис. га) і Житомирська (9,9 тис. га) [5].

Норма споживання овочів на одну особу в Україні на рік становить 161 кг, з яких 25-30 % має споживатися в свіжому вигляді, решта має бути переробленою і закладеною на тривале зберігання [4]. На сучасному етапі розвитку спостерігається стійка тенденція зростання попиту на цю продукцію як із боку населення (у свіжому вигляді), так із боку переробних підприємств. Останнє пояснюється зміною потреб та цінностей споживачів, а також їх бажанням вести здоровий спосіб життя й відповідно споживати більше овочів, а також зацікавленість інвесторів харчовою промисловістю, зокрема переробкою овочів.

Трансформаційні зміни, які відбуваються в сільському господарстві, перехід овочівництва до ринкових умов супроводжується зменшенням виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах та збільшенням його у господарствах населення, де сконцентровано близько 90 % виробництва овочів.

Нині до ринку надходять понад 40 видів свіжих овочевих і баштанних культур.

Таблиця 1

**Виробництво окремих видів овочевих культур
в усіх категоріях господарств України [3]**

Культури	Урожайність, т/га	Посівна площа		Валовий збір	
		тис. га	частка культури у загальних площах посіву, %	тис. т	частка культури у загальному виробництві,
Помідори	29,9	74,3	14,5	2229	22,3
Капуста	24,5	68,6	13,4	1683	16,8
Цибуля ріпчаста	18,4	54,8	10,7	1015	10,2
Огірки	18,9	49,8	9,7	949	9,5
Морква	20,3	43,1	8,4	877	8,8
Буряк столовий	21,4	39,3	7,7	842	8,4
Інші овочі	16,7	111,6	21,9	1820	18,2
Всього овочі відкр. і зак. грунту	21,1	441,5	86,3	9415	94,2

Вирощування зазначених культур на території України має певні територіальні відміни, зумовлені низкою природно-географічних та соціально-економічних чинників, сукупність яких і формує сучасну географію овочівництва [7]. Виробництво овочів на невеликих площах стримує застосування високопродуктивних засобів механізації, підвищує собівартість та не дає змогу контролювати якість продукції і стан навколишнього середовища у зв'язку із застосуванням інтенсивних технологій. За даними Державної служби статистики в сільському господарстві України відзначаються структурні зміни, зниження обсягів виробництва овочів сільськогосподарськими підприємствами і переміщення основного виробництва овочів з великих підприємств в дрібнотоварне виробництво в господарствах населення (табл. 2).

За останні роки розвитку сільського господарства країни, в господарствах населення вирощено більше 8300,0 тис. т. овочів (у 2017 р), а за відповідний період сільськогосподарськими підприємствами майже 1200,0 тис. т овочів, тобто питома вага дрібнотоварного виробництва в загальній структурі валового виробництва овочів досягає 87,3 %, тоді як в 1990 р. ця частка становила 1794,3 тис. т від валового виробництва, тобто 26,9 %.

Таблиця 2

Структура виробництва овочів в Україні за категоріями господарств [3]

Ро- ки	Сільськогосподарс ькі підприємства, тис. т	Частка у валовому виробництві, %	Господарств а населення, тис. т	Частка у валовому виробництві, %
1995	1607,1	27,3	4272,7	72,7
2000	986,3	16,9	4835,0	83,1
2005	780,7	10,7	6514,3	89,3
2010	964,6	11,9	7157,8	88,1
2015	1281,7	13,9	7933,0	86,1
2016	1192,2	12,7	8221,7	87,3
2017	1198,7	12,9	8378,9	87,1

В той же час за останні роки в Україні майже при незмінних площах виробництва, завдяки підвищенню врожайності, валовий збір овочів збільшився в півтора рази. Цьому сприяло запровадження сучасних технологій виробництва овочів на підставі застосування, в першу чергу, високопродуктивних сортів і гібридів, ефективних хімічних засобів захисту рослин, сучасних ресурсозберігаючих систем зрошення.

Висока собівартість, значні витрати на реалізацію і порівняно низькі ціни на овочеву продукцію стали причиною збитковості виробництва овочів у господарствах суспільного сектору.

У зв'язку зі зниженням реальних доходів населення, що характерно для останніх років, встановилася тенденція до зменшення попиту на продукти овочівництва.

Функціонування продовольчого ринку країни, зокрема у реалізації овочевої продукції супроводжуються рядом негативних факторів, а саме руйнування оптового ринку. На його місці виникають стихійні продовольчі ринки, що сприяють неорганізованій посередницькій діяльності у сфері збуту, заготівлі, зберігання продукції і привласненню посередниками значної частини прибутку, створеного в процесі виробництва.

По суті, виникла необхідність створення умов розвитку та координації й ефективної діяльності всіх ланок ринкового процесу: виробництва, переробки, зберігання овочевої продукції, а також реалізації споживачу.

Практично втратили свою роль плодоовочеві бази, особливо в зберіганні та реалізації овочевої продукції. Міські ринки стали основним каналом реалізації овочів. Водночас зберігається тенденція до сталого попиту населення на овочі і плоди як одного з джерел надходження вітамінів для підтримання здоров'я людей в умовах подорожчання медичних послуг і підвищення цін на ліки.

При реалізації овочів переробним підприємствам ціна найнижча, а найвищі ціни реалізації на ринку. У результаті основну долю прибутку, створену зусиллями сільськогосподарських товаровиробників отримують переробні підприємства. У той же час завантаженість переробних підприємств знизилась здебільшого до 25-35 % [7]. Основною причиною такого використання машин та обладнання консервних підприємств є нестача

овочевої сировини у необхідному обсязі та асортименті. Таким чином, потужності з переробки овочів є, проте вони простоюють через недосконалий економічний механізм. Сільськогосподарським товаровиробникам стає все більш не вигідно виробництво і продаж овочів переробним підприємствам.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою засвідчує, що вони, дбаючи про власну продовольчу безпеку, застосовують державні важелі регулювання розвитку сільського господарства через надання державних кредитів, підтримки твердих цін, здійснення безпосередніх виплат тощо.

Література:

1. Богадьорова Л.М. Сучасний розвиток сільськогосподарського виробництва України: проблеми, тенденції перспективи / Л.М. Богадьорова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. – Херсон, 2018. – Випуск № 8. – С. 9-12
2. Гальчинська В.А. До питання стратегії розвитку овочівництва / В.А. Гальчинська // Агроінком. – 2012. – № 8-12. – С. 12-13, 14.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
4. Корнієнко С.І. Основні положення галузевої комплексної програми «Овочі України – 2020» / С.І. Корнієнко, В.П. Рудь // Овочівництво і баштанництво. – 2015. – № 61. – С. 17-33.
5. Логоша Р.В. Трансформації ринку овочів в Україні / Р.В. Логоша // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2016. – Вип. 3 (8). – С. 55-67.
6. Сарапіна О.А. Тенденції розвитку ринку овочевої продукції в умовах глобалізації економіки / О.А. Сарапіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – С. 96-100.
7. Сухий П.О. Сучасний стан та перспективи розвитку овочівництва в Україні / П.О. Сухий, М.Д. Заячук // Ученые записки Таврич. нац. Ун-та им. В.И. Вернадского. – 2012. – № 3. – С. 38-48.

Б.Г. Денисик, О.О. Денисик

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
grygden@ukr.net*

ПРИРІЧКОВІ РЕКРЕАЦІЙНІ ОСЕРЕДКИ І ГЕОЕКОТОНИ

Сучасне ландшафтно і екологічно дестабілізоване навколишнє середовище характеризується аномально швидкими змінами структурної організації геокомпонентів і ландшафтних комплексів та взаємозв'язків між ними. У таких умовах активно розвиваються антропогенні осередки і геоекотони, серед яких постійно зростає роль та значення й рекреаційних.

Під *антропогенним осередком* розуміємо територію, у межах якої під впливом діяльності людей розвиваються процеси і явища, що призводять до зміни структурної організації геокомпонентів і ландшафтних комплексів [1].

Рекреаційний осередок – структура, що формується і функціонує під впливом лише рекреаційної діяльності людей і в умовах для цього